

РОЗДІЛ 3

Макроекономічні механізми

Інструменти державної інноваційної політики України в контексті впровадження європейського досвіду

О. А. Єрмаковаⁱ

Задекларований у стратегічних державних документах перехід до інноваційного соціально-орієнтованого типу економічного розвитку регіонів та держави у цілому актуалізує питання удосконалення державної інноваційної політики із урахуванням сучасних викликів. У статті проведено аналіз особливостей застосування інструментів державної інноваційної політики країн ЄС та України, окреслено перспективи впровадження європейського досвіду в аспекті покращання інноваційної системи України. Інструменти інноваційної політики систематизовано на основі концепції національної інноваційної системи, зокрема виокремлено такі групи інструментів: нормативно-правові, фінансові, інструменти кадрового забезпечення, інфраструктурні, до яких віднесено фінансові інститути, виробничо-технологічні та інформаційні структури, інструменти соціальної взаємодії. Автором запропоновано інструменти соціальної взаємодії як важлива складова інноваційного розвитку, зазначається, що нестача соціального капіталу в інноваційній сфері є істотною перешкодою на шляху ефективного впровадження інноваційної політики.

Ключові слова: інноваційна політика, інструмент, європейський досвід, соціальний капітал.

УДК (330.341.1:332.14).002.54

JEL коди: O38, O52

Постановка проблеми. Україна має комплекс проблем у сфері інноваційної діяльності, серед яких можна виокремити такі: погіршення кількісних показників інноваційної діяльності (скорочення наукових організацій та працівників, наукових праць, фінансування інноваційної діяльності, кількості інноваційно активних підприємств, впроваджених інновацій, створених передових технологій, одержаних охоронних документів та ін.); централізоване управління інноваційною діяльністю, відсутність регіональної інноваційної політики; застаріла низькотехнологічна спеціалізація регіонів; регіональні диспропорції інноваційного розвитку; слабка взаємодія бізнесу-науки-влади; відсутність системного підходу до формування політики для інновацій у різних суміжних сферах: освіті, науці, промисловості, інвестиціях та в інших [3]. Значна кількість проблем у сфері інноваційної діяльності в Україні вимагає

ⁱ Єрмакова Ольга Анатоліївна, кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу міжрегіонального економічного розвитку Українського Причорномор'я Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, доцент кафедри міжнародних економічних відносин Одеського національного економічного університету.

© Є. О. Єрмакова, 2016

підходу до їх вирішення із системних позицій. Багаторічний досвід Європейського Союзу (ЄС) в розбудові інноваційної системи та потужні конкурентні позиції країн ЄС у сфері інновацій обумовлюють підвищений інтерес до них у цьому аспекті, а також до можливості застосування їх досвіду в реаліях вітчизняної економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій та невирішених раніше частин проблеми. Теоретичні та аналітичні аспекти статті побудовані на дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених у сфері інструментів стимулювання розвитку інноваційних систем, серед яких Н. П. Абаєва, О. В. Бабкіна [2], Т. Г. Затонацька [5], М. М. Кривих [9], І. В. Точиліна [13], І. А. Шовкун [14] та інші.

Інформаційною базою цього дослідження стали аналітичні дослідження й законодавча база у сфері інноваційної політики ЄС, зокрема Зелена книга інновацій, «Інноваційна політика: сучасні підходи в контексті Ліссабонської стратегії», «Європа-2020. Стратегія розумного, стійкого і всеосяжного зростання», Рамкова програма з конкурентоспроможності та інновацій, Сьома Рамкова програма, «Горизонт-2020» та ін., Звіт Європейської Комісії «Регіональне інноваційне табло 2014», а також, українське законодавство у сфері інноваційної діяльності, статистичні збірники Державної служби статистики України, аналітичні дослідження щодо стану інновацій в Україні.

Проте недостатньо дослідженим залишається питання адаптації європейського досвіду застосування інструментів інноваційної політики до реалій вітчизняної економіки.

Мета дослідження. Провести порівняльний аналіз особливостей застосування інструментів державної інноваційної політики країн ЄС та України та окреслити перспективи впровадження європейського досвіду в аспекті покращання інноваційної системи України.

Викладення основного матеріалу. Світовою та європейською практикою вироблено широкий спектр інструментів інноваційної політики. Для того, щоб підійти до аналізу інструментів інноваційної політики із системних позицій, в дослідженні застосуємо концепцію національної інноваційної системи. Сама концепція інноваційних систем – це передусім інструмент управління, що дозволяє одержати базову інформацію для коригування державної політики. У Концепції розвитку національної інноваційної системи подане таке визначення: національна інноваційна система – це сукупність законодавчих, структурних та функціональних компонентів (інституцій), які задіяні у процесі створення та застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу [1]. У Концепції визначено такі підсистеми національної інноваційної системи: державне регулювання (законодавчі, структурні, функціональні інституції), освіта, генерація знань, інноваційна інфраструктура, виробництво.

Систематизуємо інструменти інноваційної політики за підсистемами національної інноваційної системи.

1. Нормативно-правові інструменти: інструменти цієї групи спрямовані на створення сприятливого правового середовища та рамкові умови здійснення інноваційної діяльності, що передбачає системне законодавство у сфері інновацій, розроблення стратегій і програм інноваційного розвитку, правничі засади захисту прав інтелектуальної власності, діяльності малих та середніх підприємств, інвестиційної діяльності, міжнародної торгівлі новими технологіями, оподаткування.

В основу інноваційної політики ЄС покладено систему стратегічних та програмних документів трьох рівнів – наднаціонального, національного та регіонального.

Основоположним документом ЄС у сфері інноваційної політики є «Зелена книга інновацій» (1995 р.) [15]. На основі даного та інших документів ЄС у сфері інноваційної політики та з урахуванням національних та регіональних особливостей країни розробляють власні стратегічні документи. Наприклад, у Німеччині діє Стратегія високих технологій 2020 р., у Чеській Республіці – Національна політика досліджень, розробок та інновацій на 2009–2015 рр. Прикладами регіональних стратегій можуть слугувати Регіональна інноваційна стратегія Нижньої Силезії (Польща), Регіональна інноваційна стратегія Південної Моравії (Чеська Республіка), Інноваційна стратегія Стокгольмського регіону (Швеція), Інноваційна стратегія Тамперського регіону (Фінляндія), свої регіональні стратегії мають регіони Великої Британії – Східний Мідленд, Уельс, Шотландія та багато інших.

Розроблення стратегій потребує досягнення консенсусу локальних учасників інноваційного процесу, чіткого розуміння потреб регіонів і визначення пріоритетів розвитку. Наявність стратегії інноваційного розвитку стала обов'язковою передумовою одержання регіонами фінансування на інноваційні проекти зі структурних фондів ЄС.

У сучасному глобалізованому світі знижується можливість управління інноваційними процесами на національному рівні. Регіональний аспект стає все більш важливим в інноваційних процесах. Національні кордони в інноваційних процесах нівелюються, оскільки транснаціональні корпорації розподіляють ланцюги доданої вартості на окремі функції і розміщують їх там, де знаходяться локальні переваги [11].

В Україні інноваційна політика формується централізовано без урахування регіональної специфіки, а регіональна інноваційна політика знаходиться на початковому етапі розвитку. Загальна регіональна інноваційна політика залишається залежною, а в більшості випадків навіть побічною політикою від промислової, освітньої або ж політики залучення прямих іноземних інвестицій. Місцеві органи влади не мають фінансових ресурсів та чіткої нормативної основи для розроблення програм, присвячених підтримці інновацій. Відповідно до існуючого законодавства місцеві органи влади несуть відповідальність за формулювання регіональних програм науково-технічного та інноваційного розвитку, надання фінансування для цих програм у рамках регіональних бюджетів; вони також відповідають за моніторинг та оцінку науково-технічної та інноваційної діяльності, що фінансується за рахунок регіональних бюджетів. На практиці картина має дещо інший вигляд. Далеко не всі регіони України мають свої програми інноваційного розвитку, зокрема жодна з приморських областей (Одеська, Миколаївська та Херсонська області) наразі не має власної програми інноваційного розвитку. Проте, не звертаючи уваги на ці труднощі, деякі регіони спромоглися запровадити спеціальні заходи з підтримки інновацій у рамках регіональних програм інноваційного розвитку, серед яких Дніпропетровська, Львівська, Полтавська, Чернівецька області. Основними прорахунками у більшості регіональних програм є невизначеність у джерелах фінансування виконання програми, надто всеохоплюючі цілі і завдання, недосконалість механізмів впровадження, оцінювання та моніторингу таких програм.

У той самий час застосування європейського досвіду розроблення регіональних стратегій інноваційного розвитку навряд чи буде ефективним в умовах недосконалого інституційного середовища, високого рівня бюрократії та корупції, неефективного моніторингу виконання стратегій та програм. Так, у відповідності до Глобального рейтингу інноваційності країн – Global Innovation Index, опублікованого Корнельським університетом, Школою бізнесу INSEAD та Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, Україна в 2014 р. посіла 103-тє місце зі 143 країн за суб-індексом

інституційного середовища. Суб-індекси інституційного середовища та інфраструктури є найслабшими позиціями для України серед усіх суб-індексів Глобального інноваційного індексу [17].

Інноваційна політика в Україні повинна перейти з розряду побічної складової промислової, регіональної, освітньої тощо в розряд стратегічних, мати свій стратегічний консолідуючий документ і впорядковану законодавчу базу.

2. Фінансові інструменти стимулювання інновацій: фінансування інноваційного сектору відіграє важливу роль в усіх успішних економіках, які обрали шлях економіки знань через зростання і конкурентоспроможність. За загальними тенденціями належна політика у цій сфері повинна встановлювати довгострокові цілі й дотримуватися стабільного і послідовного збільшення інвестицій в інноваційну систему [6].

Європейський Союз має на меті досягнути 3 % ВВП інвестицій у науково-дослідну сферу. Фінансування інноваційної діяльності в Європейському Союзі відбувається за трьома рівнями: регіональним, національним та наднаціональним зі структурних фондів ЄС. Механізми та види фінансових стимулів варіюються в різних країнах та регіонах ЄС – податки, позики, пільгові кредити, гранти, гарантійні схеми тощо. Можна виокремити такі загальні тенденції у цій сфері:

- збільшення державних витрат на науку та інновації;
- держава фінансує переважно фундаментальні дослідження, до фінансування прикладних досліджень залучаються позабюджетні джерела;
- податкові та інші фінансові пільги одержує пріоритетна для держави/регіону інноваційна діяльність: це може бути конкретний інноваційний напрямок, певний регіон, співробітництво малих інноваційних компаній із великим міжнародним бізнесом, міжрегіональне співробітництво в інноваційній сфері, заохочення науковців до організації власного бізнесу на базі своїх досліджень тощо;
- фінансове стимулювання здійснюється для суб'єктів як попиту, так і пропозиції, а також для стимулювання їх взаємодії. Так, наприклад, держава/регіон виділяє фінансування на умовах співфінансування для державно-приватних науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДЦКР).

Державне фінансування інноваційної діяльності в Україні має тенденцію до скорочення. Так, частка бюджетного фінансування наукової та науково-технічної діяльності упродовж 2005–2013 рр. зменшилася з 0,47 до 0,33 % ВВП [10], що істотно відстає від витрат на науку в рамках ЄС, які становлять у середньому 2 % ВВП європейських країн. Регіональні бюджети неспроможні здійснювати відчутну інноваційну підтримку інноваційним проектам і не мають власних податкових стимулів.

Пряме фінансування за рахунок асигнувань із державного й місцевих бюджетів є досить обмеженим і, як правило, стосується невеликого кола підприємств (2–3 % від загальної кількості інноваційно активних). Проте використання навіть цих обмежених коштів далеке від пріоритетів інноваційного розвитку, оскільки значна їх частина надається добувним підприємствам, низькотехнологічним і середньо-низькотехнологічним виробництвам (металургії, хімії) [14]. Що стосується діяльності у сфері інформатизації – галузі, що тісно пов'язана з інноваційною діяльністю, то хоч податкові пільги для її стимулювання передбачені і надаються, їх частка в загальному обсязі пільг наближається до нуля. Дослідження і розробки також знаходяться серед тих видів діяльності, яким надавалася найменша підтримка через податкову систему: на цей вид діяльності припадало не більше 1 % у загальній сумі пільг із податку на прибуток та податку на додану вартість. Причому в результаті введення в дію Податкового кодексу України ця тенденція не змінилася [13]. Такий галузевий розподіл коштів консервує

застарілу технологічну структуру виробництва та не сприяє прогресивним структурним зрушенням у промисловості.

Інноваційна діяльність в Україні є пріоритетною лише формально, а на практиці маємо негативну картину:

- вилучено Розділ V (Статті 21 та 22) «Особливості в оподаткуванні та митному регулюванні інноваційної діяльності» із Закону України «Про інноваційну діяльність» на підставі Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України;

- вилучено із Закону України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» положення про надання державної підтримки виконавцям проектів технопарків у вигляді фіскальних стимулів (звільнення від податку на прибуток, звільнення від податку на додану вартість із продажу в Україні, звільнення від сплати ввізного мита, звільнення від сплати ПДВ при імпорті товарів, звільнення від обов'язкового продажу коштів, одержаних в іноземній валюті від реалізації продукції, подовження терміну експортно-імпортних платежів із 90 до 150 днів);

- відмінені податкові стимули, передбачені Законом України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон». Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» усі суб'єкти спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку реалізують інвестиційні проекти у загальному режимі оподаткування. Це пов'язано з неоднозначним трактуванням переваг та недоліків таких зон органами влади, а також дуже специфічним ставленням до них із боку міжнародних фінансових організацій. Однією з основних проблем функціонування вільних економічних зон в Україні є зниження інноваційного потенціалу інвесторів, які розглядають такі зони лише як «податковий рай» для добре організованої місцевої бізнес-еліти [13];

- різноманітне трактування законодавчих норм у сфері інновацій (існують різночитання і щодо самого терміна «інновація» та критеріїв інноваційності) обумовлює зловживання державними пільгами з боку бізнесу, який має слабе відношення до інновацій. Істотною перешкодою для здійснення ефективної державної інноваційної політики є відсутність законодавчо закріплених критеріїв віднесення суб'єктів господарювання до інноваційних підприємств ;

- відсутність узгоджених пріоритетів інноваційного розвитку країни та її регіонів унеможливорює впровадження результативної інноваційної політики, а виділена державна фінансова підтримка розсіюється, втрачається ефект комплексності та синергетичності.

3. Інструменти кадрового забезпечення: наявність кваліфікованої робочої сили є необхідною умовою функціонування інноваційної системи, вона є її „живильною силою”. Інструменти цієї групи спрямовані на підготовку кадрів для інноваційної сфери, узгодження освітньої та інноваційної політики, формування інноваційної культури. Важливість групи інструментів інноваційної політики обумовлена тим, що інновації генеруються індивідами, інноваційність базується на навичках та креативності індивідів. Просунуті в інноваційному плані країни, наприклад Фінляндія, мають національні стратегії розвитку креативності, які імплементуються переважно в початковий процес.

Освіта є невід'ємним компонентом інноваційної політики ЄС. Причому готуються кадри не лише для науково-дослідної роботи, але й для управління, маркетингу,

фінансування у сфері інновацій. Крім того, здійснюється підтримка високого суспільного статусу вчених, інноваторів та усіх суб'єктів інноваційного процесу [7].

Наукові кадри є конкурентною перевагою України. Формування інноваційної культури є одним із пріоритетів української інноваційної політики починаючи з 2003 року. Проте намітився ряд несприятливих тенденцій: «відплив мізків» за кордон; дефіцит кадрів для управління, маркетингу, фінансування у сфері інновацій. Проблемою стало залучення молодих талановитих кадрів у наукову сферу через її фінансову та іміджеву непрестижність. Не на покращання ситуації впливають непередбаченість та безсистемність перманентного реформування наукової сфери.

4. Інфраструктурні інструменти: інструменти цієї групи націлені на забезпечення взаємодії між учасниками інноваційної діяльності. Інновації дуже рідко є результатом зусиль лише однієї компанії або установи. Як результат, уряди різних країн спрямовують свої ресурси на створення та зміцнення кластерів фірм, зв'язків із науково-дослідними інститутами та університетами, поширення знань [6]. Інноваційна інфраструктура виконує ряд функцій: посередницьку, інформаційну, консультативну, девелоперську (створення комфортних умов здійснення інноваційної діяльності), промоутерську (просування інновацій на ринок та їх комерціалізація) [8]. Рівень розвиненості інфраструктури визначає зрілість інноваційної системи. Інноваційна інфраструктура охоплює фінансову, виробничо-технологічну та інформаційну складові.

4.1. Фінансові інститути у сфері інновацій. Відчутну роль у позабюджетному фінансуванні інновацій в ЄС відіграють ринкові фінансові інститути: венчурні та інноваційні фонди, «посівні» фонди, інноваційні біржі, інноваційні банки, приватні особи – «бізнес-янгели».

Ринкові фінансові інститути в Україні є нерозвиненими, найбільше відчувається потреба у розвиненій фондовій біржі. Ринок венчурного капіталу лише починає формуватися в Україні, ця форма фінансування забезпечує потреби лише незначної частки інноваційних малих і середніх підприємств [5]. Венчурні, інноваційні фонди, «бізнес-янгели» існують в Україні як поодинокі приклади, їх незначна кількість не здатна забезпечити системних зрушень в інноваційній сфері.

4.2. Виробничо-технологічні структури у сфері інновацій. В ЄС набули розвитку такі організаційні форми у сфері інновацій, як технологічні бізнес-інкубатори, технопарки, наукові парки, спін-оф компанії, стартап-компанії, кластери.

В Україні суб'єкти інновацій та інфраструктури підтримки бізнесу не одержують достатнього фінансування та не мають необхідних інструментів, методик і знань для надання сучасних послуг із підтримки інноваційної діяльності. На нові компанії і малі та середні підприємства така ситуація впливає найбільше, оскільки вони не можуть самостійно розвивати міжнародну співпрацю і відповідно не мають можливості одержати досвід, необхідний для запровадження інновацій та для створення рентабельних товарів і послуг із тією швидкістю та якістю, яку вимагають висококонкурентні ринки. Бізнес-інкубатори здебільшого випадків не мають технологічної спеціалізації і значного поширення в регіонах України [6]. Кластерна форма організації інноваційної діяльності є латентною, немає відповідного законодавства.

На думку експертів, найбільш успішним (деякі експерти навіть вважають, що єдиним!) заходом у стимулюванні інновацій в Україні було створення технопарків. Упродовж 2000–2008 років, попри податкові пільги, технопарки сплатили у центральні та місцеві бюджети різні податки на суму майже 905 мільйонів гривень. Вони також створили 3000 нових робочих місць, ефективно працювали аж до початку 2005 року, коли надані технопаркам пільги було скасовано. Зараз ефективно працюють лише 2–3

технопарки [6]. Як уже зазначалося раніше, вилучення із Закону України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» положень про надання державної підтримки виконавцям проектів технопарків у вигляді фіскальних стимулів завдало цим структурам важкого удару, від якого вони так і не змогли оговтатися і відновитися.

4.3. Інформаційні структури у сфері інновацій. Міжнародна спільнота підкреслює визначну роль інформації в інтенсифікації інноваційних процесів, розуміючи, що нерозвиненість інформаційної інфраструктури створює бар'єри для комерціалізації розробок [16]. Інформаційна інфраструктура виконує інтегративну функцію [17]. За її допомогою система набуває необхідну цілісність, і реалізується ідея, закладена в її створенні – об'єднати інноваційну систему і виробництво в єдиний комплекс, який являє собою економіку знань [9]. Асиметричність інформації, динамічність розвитку обумовлюють необхідність постійного вдосконалення інформаційної підтримки інноваційної політики.

Європейським Союзом приділяється багато уваги у сфері поширення інформації за допомогою таких інструментів, як: інформаційні онлайн-ресурси, центри трансферу технологій, створення єдиного механізму моніторингу інновацій, патентні бюро, маркетингові центри з просування інновацій на внутрішньому та зарубіжних ринках, міжрегіональні мережі (Європейська мережа бізнес-інноваційних центрів, Мережа інноваційних релей-центрів, мережа «Інноваційні регіони Європи») [12].

Однією з причин низької впроваджуваності результатів НДДКР та комерціалізації інновацій в Україні є нерозвиненість інформаційного забезпечення у цій сфері. Існуюча інформаційна інфраструктура є фрагментарною й такою, що не забезпечує надійного та якісного інформаційного супроводу всього інноваційного циклу від виникнення ідеї до впровадження та реалізації результатів інноваційної діяльності. Нині в Україні представлено занадто мало діючих механізмів і структур із трансферу технологій та надання посередницьких послуг [6].

5. Інструменти соціальної взаємодії у сфері інновацій: ця група інструментів хоча і не виокремлюється в окрему підсистему національної інноваційної системи, але є надзвичайно важливою для інноваційного розвитку, оскільки останній базується не лише на нових технологіях, перш за все, на якісних соціальних взаємозв'язках. Соціальні мережі, які інтегрують учасників інноваційного процесу (науково-освітні установи, представники бізнес-спільноти, громадськості, органи влади) та діють за принципами соціального партнерства, формують соціальний капітал, який є невід'ємним компонентом інноваційного середовища. Суспільство із нестачею соціального капіталу, тобто низьким рівнем соціальної взаємодії, відсутністю ефективних комунікацій, низьким рівнем довіри, є неспроможними до інновацій [4].

В інноваційній політиці ЄС ключова роль приділяється формуванню інноваційного середовища, інноваційного суспільства та культури, формуванню інноваційної спроможності та сприйнятливості суспільства. З метою формування відкритого суспільного діалогу у сфері інновацій створюються технологічні платформи, корпоративні мережі, осередки підприємницького руху, форуми громадянського суспільства, дискусійно-комунікаційні майданчики з визначення суспільно-значущих викликів та соціально-економічних потреб громадян і бізнесу [2].

Як свідчить європейський та світовий досвід, формування інноваційного середовища є головною передумовою інноваційного розвитку, з якого необхідно починати розвиток національної та регіональної інноваційної системи. Без цього компонента усі зусилля щодо впровадження інноваційної політики будуть марними, що ми і спостерігаємо в

Україні. Українські інфраструктури підтримки бізнесу та інновацій не об'єднуються в мережі, оскільки вони здебільшого про них навіть не знають. Враховуючи хронічну нестачу фінансування для більшості організацій підтримки бізнесу, відсутність міжнародних зв'язків здається другорядною проблемою. Однак відсутність доступу до накопиченого міжнародного досвіду, передових методів роботи, методик та інструментів інноваційної діяльності створює ефект замкненого кола. Результатом такої недалекогоглядної політики стала нестача соціального капіталу в інноваційній сфері, проявом чого, зокрема, є низький рівень довіри між стейкхолдерами інноваційної діяльності – владою, бізнесом, наукою, освітою, суспільством. Тому першочерговим завданням національної та регіональної інноваційної політики є формування інноваційного середовища – середовища довіри і співпраці між усіма учасниками інноваційного процесу.

Порівняльну характеристику інструментів державної інноваційної політики наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика інструментів державної інноваційної політики в країнах ЄС та Україні [авторська розробка]

ЄС	Україна
1	2
<i>1. Нормативно-правові інструменти</i>	
1) стратегічні та програмні документи у сфері інноваційної політики трьох рівнів: наднаціонального, національного та регіонального	1) централізоване формування інноваційної політики, неврахування регіональної специфіки 2) відсутність стратегічного підходу до формування інноваційної політики
2) наявність стратегії інноваційного розвитку є обов'язковою передумовою одержання регіонального фінансування на інноваційні проекти з фондів ЄС	3) неформованість регіональної інноваційної політики 4) відсутність стратегій і програм інноваційного розвитку в більшості регіонів України
3) сприятливе інституційне середовище для здійснення інноваційної діяльності	5) несприятливе інституційне середовище для здійснення інноваційної діяльності
<i>2. Фінансові інструменти</i>	
1) збільшення державних витрат на науку та інновації (у середньому 2 % від ВВП)	1) скорочення державних витрат на науку та інновації – з 0,47 до 0,33 % від ВВП
2) державне стимулювання здійснюється відповідно до стратегічних пріоритетів	2) державне фінансування є обмеженим, стосується невеликого кола підприємств (2–3 % від загальної кількості інноваційно активних), не відповідає державним пріоритетам інноваційного розвитку (фінансуються низькотехнологічні виробництва, відсутні чіткі критерії інноваційності)
3) фінансове стимулювання суб'єктів попиту і пропозиції	3) відмінено більшість податкових стимулів інноваційної діяльності, зокрема з таких законів України, як «Про інноваційну діяльність», «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків», «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон»
4) податкові стимули на регіональному рівні	4) відсутність податкових стимулів на регіональному рівні
<i>3. Інструменти кадрового забезпечення</i>	
1) освітня політика є невід'ємним компонентом інноваційної політики	1) неузгодженість інноваційної та освітньої політики
2) підготовка кадрів для усіх стадій інноваційного процесу: науково-дослідної праці, управління, маркетингу, фінансування	2) дефіцит кадрів для управління, маркетингу, фінансування у сфері інновацій

Продовження табл. 1

1	2
3) високий суспільний статус учених та інноваторів	3) наукові кадри є конкурентною перевагою України (Україна входить до групи країн із високим рівнем людського розвитку)
	4) «втеча розуму» за кордон
4) формування інноваційної культури	5) формування інноваційної культури є одним із пріоритетів української інноваційної політики, проте не знаходить практичної реалізації
<i>4. Інфраструктурні інструменти:</i>	
<i>4.1. Фінансові інститути</i>	
1) венчурні фонди	потребують розвитку
2) інноваційні фонди	
3) «посівні» фонди	
4) інноваційні біржі	
5) інноваційні банки	
6) приватні особи – «бізнес-янгели»	
<i>4.2. Виробничо-технологічні структури</i>	
1) технологічні бізнес-інкубатори	1) бізнес-інкубатори: здебільшого не мають технологічної спеціалізації
2) технопарки	2) технопарки та наукові парки: регулюються відповідними законами, проте не набули значного поширення через скасування пільг
3) наукові парки	
4) спін-оф компанії	3) спін-оф та стартап-компанії потребують розвитку
5) стартап-компанії	
6) кластери	4) кластери є латентними, відсутнє відповідне законодавство
<i>4.3. Інформаційні структури</i>	
1) інформаційні онлайн-ресурси	інформаційна інфраструктура є фрагментарною, потребує розвитку
2) центри трансферу технологій	
3) єдиний механізм моніторингу інновацій	
4) патентні бюро	
5) маркетингові центри з просування інновацій	
6) міжрегіональні мережі	
<i>5. Інструменти соціальної взаємодії</i>	
1) технологічні платформи	потребують розвитку
2) корпоративні мережі	
3) осередки підприємницького руху	
4) форуми громадянського суспільства	
5) дискусійно-комунікаційні майданчики	

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи вищевизначені аспекти, існують підстави визначити національну інноваційну систему України як аморфну, тобто таку, в якій зв'язки між окремими елементами системи є невпорядкованими, хаотичними. Крім того, очевидним є те, що державна політика, розробники та споживачі інновацій та ринкова інфраструктура інновацій існують у паралельних вимірах, що не сприяє їх узгодженості, а отже, і ефективній побудові інноваційної системи країни. Натомість, європейський досвід показує, що усі елементи національної/регіональної інноваційної системи повинні бути пов'язані між собою комплексною державною політикою, що є перспективним для подальших досліджень.

Література

1. *Розпорядження* Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи» № 680-р від 17.06.2009.

2. Бабкина, Е. В. Механизмы и инструменты инновационного развития региона / Е. В. Бабкина, Н. П. Абаева. – Ульяновск : УлГТУ, 2012. – 179 с.
3. Єрмакова, О. А. Європейська регіональна інноваційна політика: досвід для регіонів України / О. А. Єрмакова // Економічні інновації. – 2015. – № 60. – Т. 3 «Українське Причорномор'я: вектори стратегічного розвитку та європейських стандартів життя». – С. 110–118.
4. Єрмакова, О. А. Технологічні платформи як важливий інструмент формування інноваційного середовища в регіоні / О. А. Єрмакова // Економіка розвитку: науковий журнал Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця. – 2015. – № 4 (76). – С. 5–13.
5. Затонацька, Т. Г. Деякі аспекти фіскального стимулювання інноваційних підприємств в Україні / Т. Г. Затонацька // Фінанси України. – 2014. – № 6. – С. 19–29.
6. Інновації в Україні: Європейський досвід та рекомендації для України. – Том 3. – Інновації в Україні: пропозиції до політичних заходів. Остаточний варіант (проект від 19.10.2011). – К. : Фенікс, 2011. – 76 с. – (проект ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні»).
7. Как платят профессорам? Глобальное сравнение систем вознаграждения и контрактов ; под. ред. Ф. Альтбаха, Л. Райсберг, М. Юдкевич, Г. Андрущак, И. Пачеко ; пер. с англ. Е. В. Сивак ; под. науч. ред. М. М. Юдкевич ; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». – М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2012. – 439 с.
8. Котлер, Ф. Маркетинг мест. Привлечение инвестиций, предприятий, жителей и туристов в города, коммуны, регионы и страны Европы / Ф. Котлер, К. Асплунд, И. Рейн, Д. Хайдер. – СПб : Стокгольмская школа экономики, 2005. – 376 с.
9. Кривых, Н. Н. Информационное обеспечение инновационной деятельности в регионе / Н. Н. Кривых // Социально-экономические явления и процессы. – 2010. – № 6 (022). – С. 97–102.
10. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : стат. зб. / Державна служба статистики України. – К., 2014. – 314 с.
11. Национальная инновационная система: предложение по разработке Федеральной программы содействия созданию и развитию национальной инновационной системы РФ. – Институт региональных инновационных систем. – Санкт-Петербург, 2008. – 29 с.
12. Поддержка инновации на уровне регионов и муниципалитетов. Руководство для государственных служащих / Лана Хопкинсон // GIZ. – 65 с.
13. Точиліна, І. В. Аналіз основних тенденцій щодо надання податкових пільг в Україні в контексті стимулювання інноваційного розвитку / І. В. Точиліна // Економіка та держава. – 2015. – № 7. – С. 112–117.
14. Шовкун, І. А. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності в контексті неіндустріалізації економіки України / І. А. Шовкун // Фінанси України. – 2014. – № 12. – С. 83–95.
15. European Commission. Green Paper on Innovation. COM (95) 688. – Brussels, 1995.
16. Global Innovation Index 2015: Effective Innovation Policies for Development. – Johnson Cornell University, The Business School for the World «INSEAD», World Intellectual Property Organization. – 2015. – 418 p.
17. The Global Information technology Report 2015: ICTs for Inclusive Growth. – Johnson Cornell University, The Business School for the World «INSEAD», World Economic Forum. – 2015. – 357 p.
18. The Global Innovation Index 2014. The Human Factor in Innovation. – Fontainebleau, Ithaca, and Geneva : Cornell University, INSEAD, and WIPO, 2014. – 400 p.

Отримано 03.02.2016 р.

**Инструменты государственной инновационной политики Украины
в контексте внедрения европейского опыта**

ОЛЬГА АНАТОЛЬЕВНА ЄРМАКОВА *

**Olga A. Iermakova. Instruments of the State Innovation Policy
of Ukraine in the Context of Implementation of the European Experience**

** кандидат экономических наук, доцент, старший научный сотрудник отдела межрегионального экономического развития Украинского Причерноморья Института проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, доцент кафедры международных экономических отношений Одесского национального экономического университета,
Французский бульвар, 29, г. Одесса, 65044, Украина,
тел.: 00-380-48-724-58-54, e-mail: impeer@ukr.net*

Задекларированный в стратегических государственных документах переход к инновационному социально-ориентированному типу экономического развития регионов и государства в целом актуализирует вопросы совершенствования государственной инновационной политики с учётом современных вызовов. В статье проведён анализ особенностей применения инструментов государственной инновационной политики стран ЕС и Украины, определены перспективы внедрения европейского опыта в аспекте улучшения инновационной системы Украины. Инструменты инновационной политики систематизированы на основе концепции национальной инновационной системы, в частности выделены следующие группы инструментов: нормативно-правовые, финансовые, инструменты кадрового обеспечения, инфраструктурные, к которым отнесены финансовые институты, производственно-технологические и информационные структуры, инструменты социального взаимодействия. Автором предложены инструменты социального взаимодействия как важная составляющая инновационного развития, отмечается, что нехватка социального капитала в инновационной сфере является существенным препятствием на пути эффективного внедрения инновационной политики.

Ключевые слова: инновационная политика, инструмент, европейский опыт, социальный капитал.

*Mechanism of Economic Regulation, 2016, No 1, 85-96
ISSN 1726-8699 (print)*

**Instruments of the State Innovation Policy of Ukraine
in the Context of Implementation of the European Experience**

OLGA A. IERMAKOVA*

** C.Sc. (Economics), Associate Professor, Senior Researcher,
Department of Interregional Economic Development of the Ukrainian Black Sea Region,
Institute of Market Problems and Economic and Ecological Research,
National Academy of Science of Ukraine,
Department of International Economic Relations,
Odessa National Economic University,
29, Frantsuzskiy Boulevard, Odessa, 65044, Ukraine,
phone: 00-380-48-724-58-54, e-mail: impeer@ukr.net*

Manuscript received 03 February 2016

Declared in the strategic state documents transition to an innovative socially-oriented type of economic development of regions and the state actualizes the improvement of state innovation policy according to the modern challenges. In the article the features of usage of state innovation policy instruments in the EU and Ukraine are analysed, the prospects for implementation of the European experience for the improvement of the innovation system of Ukraine are determined. Tools of innovation policy are systematized on the basis of the national innovation system concept, in particular determined the following groups of instruments: legal, financial, staffing, infrastructure, which includes financial institutions, production and technological, and information structures, tools of social interaction. The

author suggested the tools of social interaction as an important part of innovation development, it is noted that a lack of social capital in the innovation sphere is an influential obstacle to the effective implementation of innovation policy.

Keywords: innovative policy, instrument, the European experience, social capital.

JEL Codes: O38, O52

Tables: 1; References: 18

Language of the article: Ukrainian

References

1. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine “Approval of the Concept of National Innovation System” № 680-p, 17.06.2009. (In Ukrainian)
2. Babkina, E. V. & Abaeva, N. P. (2012), *Mechanisms and tools of innovation development of a region*, Ulianovsk : UIHTU, 179. (In Russian)
3. Iermakova, O. A. (2015), “European regional innovation policy: experience for the Ukrainian regions,” *Ekonomichni innovatsiyi*, 60 (Volume 3), 110–118. (In Ukrainian)
4. Iermakova, O. A. (2015), “Technological platform as an important tool for the development of innovation environment in a region,” *Ekonomika rozvytku*, 4 (76), 5–13. (In Ukrainian)
5. Zatonatska, T. H. (2014), “Some aspects of the fiscal stimulus for innovative companies in Ukraine,” *Finansy Ukrainy*, 6, 19–29. (In Ukrainian)
6. *Innovations in Ukraine: European experience and recommendations for Ukraine* (2011), Project of the EU «Improvement of strategies, policies and regulations of innovations in Ukraine». (In Ukrainian)
7. *How professors are paid? Global comparison of the systems of remunerations and contract*, Altbakh, F. and others (2012), trans. E. V. Syvak, ed. M. M. Yudkevych, Moscow, Vysshaya shkola ekonomyky. (In Russian)
8. Kotler, Ph. and others (2005), *Marketing Places: Attracting Investment, Industry, and Tourism to Cities, States, and Nations*, Saint-Petersburg, Stokholmskaia shkola ekonomiki. (In Russian)
9. Kriviykh, M. M. (2010), “Information support of innovative activity in the region,” *Sotsialno-ekonomicheskie yavleniia i protsesy*, 6 (022), 97–102. (In Russian)
10. *Scientific and innovation activities in Ukraine: statistics digest* (2014), Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (In Ukrainian)
11. *National Innovation System: proposals for the development of the Federal program of creation and development of the national innovation system of the Russian Federation* (2008), Institut rehionalnykh innovatsyonnykh sistem, Saint-Petersburg. (In Russian)
12. *Support for innovation at the level of regions and municipalities. Guidance for public servant*, Khopkinson, L., GIZ. (In Russian)
13. Tochylina, I. V. (2015), “Analysis of key trends in tax benefits in Ukraine in the context of stimulation of innovation development,” *Ekonomika ta derzhava*, 7, 112–17. (In Ukrainian)
14. Shovkun, I. A. (2014), “Financial support of innovation activities in the context of neoindustrialization of the economy of Ukraine,” *Finansy Ukrainy*, 12, 83–95. (In Ukrainian)
15. *European Commission. Green Paper on Innovation* (1995). COM (95) 688, Brussels. (In English)
16. *Global Innovation Index 2015: Effective Innovation Policies for Development*, Johnson Cornell University, The Business School for the World «INSEAD», World Intellectual Property Organization. (In English)
17. *The Global Information Technology Report 2015: ICTs for Inclusive Growth*, Johnson Cornell University, The Business School for the World «INSEAD», World Economic Forum. (In English)
18. *The Global Innovation Index 2014. The Human Factor in Innovation*, Fontainebleau, Ithaca, and Geneva, Cornell University, «INSEAD», and WIPO. (In English)